

Uraim, tisztelt társak!

E helyt, ez órát ünneppé szenteli a' hála, melly nem csak a' jelennek napsugáraiban zendül föl, mint Memnonszobor, hanem visszaszárnnyal a' multba, melly lelépett a pályatérrel, hogy szobra köré az emlékezet' örökifjú koszorút fűzze.

Önök nekem hagyák föl a' fájó örömet, melly egygyélelt két hazánk nagy polgárának sirjára megvigye a' közelismerés áldozatát; nekem azért, hogy lássa a' hon, mint ismeré el Kemény Dénes érdemeit pályatársainak legutósóbbika is, ki olly ismeretlenül áll e' helyen, miként ő a' köztisztelet' bajnoka volt. De e' tisztelethez én is megvittem adómat, mint hívebben senki más; 's a' koszorút, bármi kéz fűzé, értékesé az oltár szentesité, mellyre tétetik.

Keblemben még meg-megrezzen a' fájdalom, melly elborított, midőn a' veszteségekhez, mik ez utóbbi napokban nemzetünket sujták, a' Kemény Dénes halálát is sorozta a' végzet. Mert hiszen van-e becsesb kincse e' hazának, mint azon jellemek, mik a' szolgaság' napjaiban tiszták maradtak, sőt lönek nagyok, hogy tisztaságukban fényes arcját tükrözhesse a' jog; és lönek nagyok, hogy majdan elbirják viselni — ha kell — a' csapásokat, mik e' hazára méretendnének.

Soraink sem maradtak illetetlenül. A hűn, minek

elég, ha zsoldja megvan, bár honnan, bár miért vegye; az erőtlenség, mellynek önbizalma nem volt, az események' fergetegében meghagyni remegő magát: megtartá aratását e' sorokban is. Hagyján! minden erkölcsi halál egy nyeresmény. A' viharzó élet az, melly letépi a' himes palástot, mit derűs napokban csálékonyan szőtt magára az álság.

A' bűnösök és lanyhák fölött lelkiismeretök mond,'s mondand a' nemzet majd ítéletet. Nemcsak arany-könyv kell, hová az erény' tettei jegyeztessenek; kell érzélap is, mire a bűn' emlékezete égettesék.

De sorainkból az enyészet is kivette adóját. Itt csak a' történet szólal föl, az egyetlen bíró, melly a' szenvedelmek szilaj viharjátéka fölött áll. Itél 's elítél, hogy osszon életet, vagy osszon halált; életet, melly örökifjan kél ki sirjából, hogy zöld koszoruként övez-zék át a' hosszú századok; 's osszon halált, mellynek éjében kihamvad még az emlékezet halvány csil-lagfénye is.

Kemény Dénes nem hagyá el, kiszakították a' közélet pályateréről, mellynek bajnoka volt. Keblében nem hamvadott el — kioltatott a' láng, melly ihlette, vezérlé egykor híveit.... egy égő szobor kioltatott, midőn villámai olly szükség valának.

Mi állunk még a' téren; 's közepette a' fergetegnek, melly rombolásában egyszersmind fellegeket ver el, illetlen marad keblünkben a' hely, hová a' hősök' oltárképét helyzi az elismerés.

Ne várják önök tőlem elhunyt társunk' életírását. Midőn a nemzet létele fölött vív tusát az önkény 's az örök igazság: nincs egyéni élet, mellynek szá-

mára üres lapot hagyhatna a' történet. Igen; hagyjuk most a' nagy egyéniségeket pihenni; a' boldogság nap-sugáiraiban válnak ők majd a' nemzet ereklivé.

Azon kor' arczképét se várják önök tőlem, melly társunk cselekvésének fényes rájája volt. A romokat kell elébb eltisztogatni, hogy az új egyház' épülete fölállíttathassék, hova szentjeinek szobrait helyzendi halás imádatban a késő ivadék.

Átadom keblemet az emlékezetnek, melly feledni nem tud; hogy megviradjon nagy társunk' sírja fölött... egy végbúcsú, mit a' rohanó élet az enyészet' örök éjlebe kiált a' távozott után.

És midőn ezt, 's ö n ö k közt, uraim, én teszem: gyermekül látszom magamnak, ki a' tengerpart' értéketlen homokát szórja a' mélybe, melly a' gyöngyök' dús kincstára fölött hullámszik el.

Volt egy korszak e' nemzet életében — a', „névtelennek“ mondhatnók — mellynek számára alig veend helyt a historiograph egykoron. Nagy események' látpontjait nem mutathatja föl ... feljajdulás nélkül tört meg annyi hű szív; 's ki kérdezé: miért? Borongjon hát fölötté sugártalan éj, hogy maradjon rejtelem, mint valának szenvedései.

E' kor olly közel hozzátok. 'S a' kornak, mint a' hegynek, bizonyos távol tünteti föl valódi nagyságát.

Az egykori ellenzék' kora ez.

A' küzdelemnek nemcsak halála, van reménye is, melly aczéloz, és diadalma, melly megpihenteti.

Az ellenzék' kora mind ezt nem ismeré. Mint éj-
jeli csatában, midőn a' halál kalangyákat öl ki a' harcz'
soraiból, a' nélkül, hogy az, ki még él tudná: kinek
kebléből szakadt fel a' végső sohaj, melly körüle el-
zendül, mint egy átok vagy áldás — nem nyílt vívtér
volt az, mit a' dicsőség s a' nap bemosolyg, mint egy
fényes koszorú; min a' pártok' szilaj tusája tombol, a'
felekezeti' bátorító 's jutalmazó kíséretében, ., nem! Mind
ez egy kínos álom: ébredése a' késő bánat, melly egy
eltaposott élet' romain keserg; kínos álma egy fény-
telen éjnek, mellyben az enyészet' angyala öldökölve
halad elő—elő, míg nyomain mély árnya terül el — a
szolgaság,

'S ekként vérzettek, 's vérzettek el századok óta
a' nemzet' legjobbjai. Nyomaikon sivár gyomot vert föl
az idő; csak emlékezet virrasztott a' hamvadó hála'
sárguló koszorúja fölött, egyedül,

Egy volt, a mi maradt, most mint háromez század óta,
változatlanul, mint az Alp; hogy szárnyszegve csügg-
jön e' nemzet' minden emelkedésén: az a' hatalom,
melly ostromozta e' hont, és nem felejtett, miként nem
tanult. —

A' század hév levegőjében hatalmas eszméket ér-
lelt meg a' népek' ébredő öntudalma, mit saját erejé-
nek mérlegelésére is ébresztett az elnyomás. Sok, mit
vallása' czikkei közé sorozott a' hagyomány, 's megül-
te az emberis g' keblét, mint lidércz, elaszott salnya
lombul, hogy helyére a' több s é g' eszméje lépjen —
eme hatalom, mellyben az új idő' istene nyilatkozik
nagykoruvá lett népeinek, miként a' kiskorúakat, nem-
ő.tett csodák' j rszalagán vezérle. Ugy kellett. A gyer=

meket az engedelmesség vezérli, a' férfit az öntudat. Ne vigyék őt; hagyják menni a' boldogság' örökifju hona felé; ne leljék föl számára; hagyják keresni. Nem az az alamizsna kincs, mit olesó zsoldulvet oda a kegyelem; hanem a szerzemény, mit arcza verejtékében a' szabad kar keres.

Nem úgy hazánkban.

A' nemzet' istenének szobrai kiszóratának, 's az idegen istenek bálványai előtt hozsánnákat kiáltozott egy bérencz csoport, melly a' közélet' árupiaczán szennyes kezekkel árverelte a' jelent 's jövőt.

Csak egyről feledkezének meg — mint mindig — a' mesterek. Hogy a sir fölött, mellyben a' szabadságot — mint egykor a Messiást — befalazottnak vélték, az eszme gyulad meg; mellynek teste nincs, melly keresztre feszítették; seregei sincsenek, mik ellen zsoldos csapatokat állíthatni. Csak emlékezete van, mit eltemetni igen, de megölni nem lehet, mert, mint a' kaszált fű, a' metszés által erősödik gyökerében; és van hite, hogy az elzendülő igék' sárkány fogaiból a' cselekvés' pánczélos lovagai kelendének föl.

És a' hitnek megszületnek apostolai, kik legyenek pályatörők, a' hős bátorságával 's a' polgár szeretetével.

Olly kevesen valának. Nem a' nép milliói álltak föl — egy mindenhatóság: — egyes karok valának, mik megrázták lánczaikat, hogy emlékeztessenek, hogy lánczokat viselünk mindannyian; egyes szózatok valának, mik felsikolták az álmod, hogy öröklővé ne szen-derüljön el, eszméletre verve az elfásultságot, aczéloz-

va a' töredező erőt; villám, mely át — átszeldeli az éjt, hogy láttassa milly hosszú az, és olly sötét, sötét.

Igen, a' hatalom ellenében, mely e' nemzet' önálló lételét eltaposta, egyes férfiak valának, kik megkezdték a század' tusáját. Roma' senatorai, kik curulis székeiken bevárnák a' halált, de becsület — 's tisztaságban megtörhetlenül. Fegyverök a' pusztá, pusztá szó. Nem a' jövőért kértek számadást — mert érezék, hogy a' jövő a' népé, 's az majd bírózkodandik igazsága mellett — a legázolt, megrablott multat mutaták föl, e' hosszú bünyegyzéket, mely riasszon s tanitson egyiránt.

Olly szegények valának, ők, az apostoli férfiak. Az igazság és jog kincstárain féltékeny örül virasztott a' hatalom, 's fukar — rabló kezét nyujtogatta mind az után, a' mi még fenmaradt, az egykorifény' 's gazdagság' morzsául.

S ők nem birták, leverni e' kincstár' zárait; nem birták leszaggatni a' sorompót, mit a' nemzet' egygyéválhatása közé tolt a' századok' büne; nem dönték össze merész karokkal a' nemzeti létel' romban bár, de álló palotáját; nem dobák oda a' megtört, de létezö törvények árnybástyáját, hogy mind e' fölött szabadon, korlátlanul mozogjon a teremto erő.

Nem tevék.

Mert a' nemzet' nagy része a' sorompokon kívül állt, vele az erő, de vele a' gyűlölet is, mely fulánkol, vagy az elfásultság, mely önkeblébe temetkezett.

Mert tudák, hogy a' tölgy daczos csatát vivandhat egykor a' fergeteggel, mig első lombjait egy hő sugár kiaszalja: 's egy szélvonal kioltja a' mécs' haldokló

tüzét... hagyjátok terjedezni, 's a' fergeteg lesz az, melly olthatlanná dagasztja.

Mert tudák, hogy a' nemzet' — mint egykor a szolgák — kezéből a' fegyvert kitépte a' féltékeny hatalom; 's végre :

Tudák, hogy a' szabadság fényes egyházát nem lesz hol megépíteni, ha egykori palotája, romaiiban bár, meg nem őriztetik.

És ők... hű örök valának. Virrasztottak a' rabló kezek fölött; megvédték nyomra — nyomra a' tért, hogy a' teremtés nagy művét szélesb alapon folytassa a' boldogabb jövő.

Szép hazánk, te Magyarhon 's Erdély!

Egy szív, mellynek két kamarája, de azonegy élete van; testvérek, kiket a' börtön' közfala választott el csupán, hogy egymás' kebelén ne zokogjon vissza a' közös szenvedés.

És mégis, ismertük-e mi, annyian, Erdélyt, a' nemzetiség' ős fájának honát, olly hűn megörzött emlékeivel; azon tüzhelyt, hol első gyuladt meg a' nemzeti önállás' szikrája, miként lángjai utoljára hamvadáának el; Erdélyt, mellynek bércein a' szabadság' harczdala mennydörgött annyiszor, mig lenn a' völgyeken szilaj tusákban fönn lengett a' zászló, olly gyakran véresen és rongyokra tépve, de becstelenül soha, mert fölötte a' hűség és kitartás ori lángja égett.

Mint egyegy szózat, melly a' távolból segélyre hív, 's mit összetép a' fergeteg, mielőtt hozzánkig sujtaná, zendült át néha a' bérceken innen és túl egyegy

emlékezet; oly fájva, oly forrón epedve... de a' kebel, mit keresett, hideg, hideg maradt.

Mert a' két hon egy nemzete majdnem idegen lőn egymásnak. Csak a' hatalom, mellynek lánczait mindketten hordozák, ismerte Erdélyt, 's pihenő erejét, mellynek csak eszmélkedni kell, hogy majdan megtörhetlen legyen.

1830-ban volt, — a' juliusi napok, mintegy éji gyuladás, átvillámlák azon éjt is, melly Erdély' bércein oly hosszan feküvék, 's megszólaltaták az új hitnek apostolait, hogy jelentsék a' népnek a' Megváltó' érkezését, ki a' szabadság.

Kolozsmegye' felhívása volt az első sugár; oly halovány, de elég, hogy a' virradást mutassa: szerény fölírás a' fejedelemhez, melly, a' törvényre emlékeztetőleg, országgyűlés' egybehívását kívánta.

A' hatalom előtt, melly korlátot nem ismer, mig szeszélyes kénye ki nem fárad — törvényt idézni föl, lázadó, forradalmi bűn, Kolozs' merész követelése annak nyilvánított.

'S tudjátok, hogy valahányszor a' trónról e' szó: „forradalom” e' hangzott, megvillant egyszersmind az egyesek fölött a' bakóbardja, hogy az összes nemzet nyomása megkettőztethessék.

Erdély elnyomatását megkettőztetni lehetlen volt többé, de hogy a' hóhér ne hiányozzék, és az uralkodóházi rokon' hermelin illethetlenségében — az ügyek' élére Estei Ferdinánd állított.

E' név maga egy történet, melly hangosan beszél; egy emlékezet, melly a' nemzet' kebelébe égetteték; egy átok, melly legyen öröklő, mint bűnei.

Ez a' kor, melynek villámaiban elsápadott annyi akarát, mely erőre fejlődöttnek hitte magát, 's annyi remény, mint a' süllyedő hajó' kincse — szórattott ki a' közsenvedés tengerébe; ez a' kor teremte Komény Dénest; hogy váljék olly rettenthetlen, mint diadalmas apostolává.

Mint vízbe hányt kő után mindig újabb 's szélesb gyűrűzet kereng föl: egy rég nem érzett villanyos élet rengeté meg Erdélyt.

A mozgalmat isten indítja meg, 's nem ember az, ki megtörje, mielőtt lefutná pályáját.

A törvényt nem csak az üldözött igazság keresi védelemül; használja a' hatalom is, álarczul, mely vértetkezzé meztelen bűneit.

Négy év előtt a' szózat mely fölhívá a' törvényt 's országgyűlést kívánt, forradalmi nak bélyegeztetett; négy év után megtörtént az egybehívás, mert a' hatalom dús aratást reményle a' magvakból, miket elszórt. 'S csalatkozott. Mert voltak még mindig, kik a' megvesztegetett közszellem' bordélyházában melly, mint a' kénbányák' levegője, észrevétlenül mérgez el és öl, áruvá nem tévék keblök' istenét és a' jövőt: 's fölmutaták az utóbbi négy év' eseményeit, mint egy hosszú új bűnrovást.

'S a' forradalmi országgyűlés elüzetett.

És a' hatalom azt hívé, hogy megöli az eszmét, ha apostolain diadalt vesz, 's azért nemcsak eltávololtatni, le kellé riasztani, megsemmíteni. Mert hiszen csak egy maroknyi földet hagyjatok a' szirten, mire az igazság' magva hull, hogy kipusztíthatlan erdővé tavaszodjék föl előbb-utóbb.

És a' nemzet' bajnokait üldözés fogadta, mellynek fegyverei a' közélet' terén túl, elhatottak a' magány-
éleik' tüzhelyeiig.'

E' kor szentelé meg a' Wesselényi nevét; ez
tette az üldözött hazai ügy' hőseivé két nagy társát
Kemény Dénest 's — kit soraink közt üdvözöl a'
nemzet' hálája — Szász Károlyt, ki csak azért
nem áll most helyemen, mert elhunyt pályatársa' di-
csőségében kell osztoznia, miként fáradaimaiban olly
hűn osztozott. —

A' három évi cyclus formaszerűleg megtartatott.
1837-ben Szebenbe hivatának Erdély' Rendei, hogy e'
szintoly szolgálai, mint nemzetellenes faj' környezetében
még csak nemleges támaszt se leljenek a' polgári hű-
ség' merész álmai.

'S hihette-e Erdély' Gessleré, hogy annyi zaklatás,
ármány 's választási csiny után azokkal álland szembe
ismét, kiket letolva, elnémitva, elriasztva vélt?

Nem ismeré e' férfiakat. A' szolga-csoport körüle
elfeledteté, hogy a' jellem az a' bérce, min az igaz-
ság épülete álland, mellyről megiratott, hogy meg nem
törendik a' pokol' kapui; mert a' jellem hasonló a' nap-
sugárhoz, melly az Isten' zsámolya mellől fakad, 's le-
úszik a' föld poráig, de fényes palástját el nem szeny-
yezi.

Erdély bajnokai azok valának, kik előbb... töb-
ben valának; tanítványok, kiket a' nyomorgatott nem-
zet' szent ügyéhez az utóbbi évek' remény gyilkos ta-
pasztalásai csatoltak. Csak egy hiányzott... az, kinek
neve megáldott és rettegett vala — Wesselényi.

Házatlanná tevék... Belisart; 's házatlanná a' szent

törvény' álarca alatt, mit lázasztó gúnyúl nem pirult az ármány felöltöni.

— 'S ki versenyzett volna Keménynyel az elsőség' koszorúért? — Elismerés, melly szintugy megtisztelti őt, mint társait. —

— Akarom remélni — így inté kezdetben az Estei — hogy multkori tulzásaival ön felhagyand.

— Meggyőződésemet követem, mint mindig — volt Kemény' válasza.

'S önök tudják, hogy azon fölterjesztés, melly az elgázolt törvények' hosszú sorát bitóvá tevő, mire a' hatalom állittatott, a' Kemény Dénes' műve volt.

A' dühöngő podesta eléparancsolá a' lázítót.

— És ha én torkába fojttatom önnek vakmerésznylvét? — mondá.

Igy capacitáltak akkor.

— Meggyőződésemet követem, mindig — volt Kemény' válasza.

'S önök tudják, hogy az első szózat, melly a' „maligna resolutio“ minden igejét, minden álokát összemorzsolá — a Kemény Dénesé volt. — —

— És az ármány minden nyílt és alattomos fegyvere megtört... Erdélyt a' legszékenyebbet bukás menté meg Gesslerétől; 's azon perczen, midőn törvényesíteni vélte állását. Ment, el a' székenkéről, hová a' nemzet átka pelengérezé. —

Hagyjanak önök elsietnem az utóbbi évek' mindig derengőbb hozományain.

A' létezőt megvédeni! roppant feladat volt egykor a' hívek' parányi seregének; de a' negatio' jövőtlen tere.

És bár a' látkör' széledező fellegei közül naponta inkább átragyogtak a' haladási ügy' életkérdései, 's a' pályatorók terét minden nyommal széleszté az ifjú nemzedék, korának tekintetlen, szent ihletében: Kemény és lelkes társai mélyen érezék, hogy e' kis hon magában nem leend olly hatalom, melly kivívja majd, így vagy úgy, a' czélt, mi őket vezérlé, mint a' deléj; sem nem leend eléggé erős, hogy fentartson egy külön, önálló életet. Érezék, hogy a' multnak nem volt keservesb csapása, mint az, melly e' két hont nemcsak elszakasztá, de sőt egymást ellenmérlegelteté egy közösen-gyűlölt, 's közösen-veszélyes érdek javára; — 's miként a' szolgaság volt, melly e' szép hazát szerteltépte: úgy leend az egygyéolvasás a' menekvés' dalünnepe.

És az Unio' érdekében olly tusákat vívott a' polgári hűség, mik e' nemzet' évkönyveinek örökké legbecsesb lapjait teendik. — 'S ki volt hívebb, nagyobb, kitartóbb, mint Kemény Dénes?

Pedig ha eltekinte azon erők felett, mikről a' nemzet akkor rendelkezhetett azon czél' kivívására, melly ifjukurának virágos hite fölött mintegy rózsa-álom lebegett, hogy ihlesse a' férfikornak törekvéseit — lelkén elborúlt a' fájdalom, 's vágyai mint vándor-madár, az Océánon túl, az őserdők' 's az ifju szabadság' hazája felé költözének.

De e' vágyak' temetője maradt a' kebel; a' közélet' vivterére azon ihlett cselekvésérő ragadozta, melly teendőivel számot vetett.

Mint azon aczéljellemek, millyeket olly regeszerű fönségben mutat föl a' középkor: áldozni, veszni bir-

tak a' kötelesség mély érzetében, de a' pályáról lelan-
kadni nem.

— És jött az év, a' csodák' éve, honnan e' keleti
faj europai életét számítandja — 1848.

Most 's húsz év előtt!... Egy más világ, nem!
egy más élet, azon áthidazó kapcsolat nélkül, mit az
események' logicája szö. És egy év előtt! ünnep volt
az, milliók' közös ünnepe. A nemzet' dús gazdagai
föltárák kincstárakat mellyben a' jogok' 's kiváltságok'
erekyeit féltékenyen megörzék a' hosszú századok;
föltárák önként, hogy megosztakozzanak a' test-
vérrel, ki nélkülözött, igazságtalanul, de türt. Mert
még a' korlát is szent és illetetlen legyen, ha előtte
a' törvény áll őrt, lángkardú angyalul.

Eddigelé a' homályló látkör' fellegrácsain téve-
dezve törhetett át egy-egy napsugár, mint egy könnyű
pillantás: most felnyilt mosolygó fényes pompájában,
mint egy sátor, mellynek ivei alatt szíve áldozatát mu-
tatja föl a' szeretet, a' közös isten' oltára előtt.

És ez oltárra ezelőtt csak egyes áldozatok té-
tetének; most az összes nemzet volt az áldozó.
Egyik része kiváltságait hozá, másik a' közönyt 's a'
gyűlöletet.

És az ünnepély, millyen a' szabadság' istenének
föl nem mutattatott soha, torrá teteték. Azon eskü,
melly a' trón' föntségében mondatott, hitszegő károm-
lása volt istennek, ki nyílt könyvül olvassa a' kebel'
rejtelmait.

Mint habtorladék, mit egymásra kerget, dagaszt
szilaj dühében a' fergeteg: borítá el e' szép hont a'
szenvedés egy Océán.

A hitszegő árulás tudta, hogy védseregét az eltépett érdekek' gyűlölsége teszi, mely ellenséget csak ott lát, hová karja ér, 's nem oda fönn, honnan az ostor egyiránt suhog fölöttök, 's mit ki kell tépni, hogy a' szabadság kincseiben megosztozhassanak.

Milly idők! Mit irtózatos valóságban állított elénk az élet, mi, az örök, a' világ béke korának gyermekei, csak kallott regék' könyveiből ismertük; miként azt, mit e' nemzet' szenvedéseiről följegyzend a' történet, a' meseszerű távol' optikai csalódásaul tekintendi a' boldogabb ivadék. Mi láttuk a' kihamvadt századokat fölnyilni, mint egy sírt, hogy véres árnyai kikeljenek. Láttuk, mint vete üszköt a' népfaji gyűlölet' fellázított szenvedelmeibe a' h i t s z e g é s, hogy a' szabadság' kincse fölött, mely alig lön közös tulajdon, t e s t v é r g y i l k o s fegyver öldököljön. Mi láttuk a' királyi palástot, a' vallásosan — hiv tisztelet' ragyogása közt, hogy lássuk a' polgárvér' tengerének vérfoltjaival, mint öltönyt, mit iszonyu műtétele után elvet a' bakó. Mi láttuk a' korona szent fényét elhomálylani, mert hisz a' vér, mely bérenczei által kiöntatott, elég arra, hogy az igazságos isten örök' irgalmát kioltsa; láttuk mind azon eszmét, mikhez csak az áhitat' érzelmeivel tekinténk föl egykoron, leszakadozni, hulló csillagokúl, hogy mindaddig éj legyen e' hon fölött, mig a' torló igazság' angyalának tenni valója lesz.

A reactio elveté a' szelet.... mi gondja rá, hogy vihart aratand. Kérészéletének számítása túl nem lép a' holnap határain;

És t o r r á t e h e t t e a' nemzet' szent ünnepét, de

csalódott, ha azt hivé, hogy hóhérbárdját olly halgántétlen megadás fogadandja, mint annyiszor. Nem! A' nemzet megismeré a fegyvert, melly — mint Odin' kardja — ől és teremt: akaratát; és áldozni, áldozni mindent, szenvedni, szenvedni végetlenül — tud: de meggyilkoltatni ifju mátkáját, a' szabadságot, hogy vértorán az önkény lakmározzék; de lemészároltatni történeti életét, minek kíséretében megöszültek a' hosszú századok — ezt nem hagyandja pulyabünösen; nem istenének sem.... soha! soha!

Szenvedni fog, szenvedni tud. Hösei' sorsaiból, a' polgáriélet' 's a' harc' terén, megveszi véradóját minden perczenet.... hagyján!... minden helyre, melly megürül, új küzdők' ihlete versenyz; mintha egy új táborra támadoznának szent halottai, miként a' esontok Deucalion' kezében egykoron.

És a' nemzet' hálája megvirrad e sirok felett, 's a' fölkelő szabadság' napsugáraiban el nem halványodnak a' csillagok, mik első k mosolygták be az éjt — és egyedül. —

És azok közt, kik a' pályatért elhagyák, nincs senki, kinek sirjánál annyi hála, annyi emlékezet ünnepelne, mint elhunyt társunk, Kemény Dénes.

Az ígérlet' földének határaiig jöve — seregének Mózes — hogy a' borongó jelenből egy pillantást vehessen a' fényes jövő kárpitai mögé. De átlépnie e' határokat nem adatott neki; nem az sem, hogy porai az egygyé és szabadabbá vivott hazának földén pihenjék azon fáradoalmakat, mik e' célra vívtak olly híven, eredményetlenül. Igen! Erdély' szabad földén új és magasztosb ünnepet ülend e' nemzet' független élete; de

az ünnep' egyik hőse hiányozni fog; — és Erdély bér-
czein tavaszló élet dobog fel megint és elfödi a' vérző
sebeket; de nagy fiának szíve föl nem dobog többé. El-
mondá az ó kor' egyik istenemberével: „Én dicsőítélek
téged, szent atyám! e' földön; bevégzém az ügyet,
mellyel megbízál: most tehát dicsőíts meg engem te
magadnál.“ *)

Isten' zarándok népe megszenvedé az ősök' bü-
neit, mielőtt az ígérlet' földének határain állépne, meg-
tisztulva, salaktalanul.

Minden kor megtermi a' maga szükségeit, a' maga
embereit. Bennünket, kik a' közélet' nagy munkájának
kezdő napszamosai valánk, atomszerű körben, atom-
szerű eredménnyel, föl nem mutatva semmi mást, mint
a' hű akaratot, melly szenytelen marad jó- és bal-
szerencse közt: -- egy, hatalma' önérzetében meré-
szebb nemzedék el fog söpörni nyomtalan.... Hagy-
ján! hogy minden virág, melly a' pályatorök' koszorú-
ból kitépetik, e' nemzet szabadságnak új oltárát övez-
ze át! —

De addig, minden csapás, mely sorainkat sújtja, legyen
emlékeztetés, hogy míg a' köz veszély a' kapuk előtt
áll, mint Hannibál; míg van a' határokon kívül, mi
ellen lángigéit szórhatja a' lelkesület, fegyvert emel-
het az erő: addig minden eszmét, minden nézetet tart-
son hű egybeolvadásban az, mellynek szent nevé-
nél térdre hull mind az, a' ki hív — szent nevednél, ó szép,
dicső hazánk!

*) János 17 szak. 4. 5. vers.

Jöend idő, midőn a' tenger, min szilaj csatáit vivja a' fergeteg, 's fészkelen sirályul kereng a' közveszély, lenyugoszik, 's mint bölcsőben, ringatandja majd a' béke melly kipihen borostyánain. És az emlékezet alá szálland a' mélyre, mint a' buvár, hogy felhozza gyönyegeit, miket oda temetett féltékenyen. És a' sebekből, miket a' vész felszaggatott, a' szabadság' virágerdeje, hogy első lombjait koszorúba fűzze azon neveknek, miket imakönyvébe irand a' hálás ivadék.

De most, midőn temetővé akarnák e' hon tirtani, szivünkbe sirtunk le minden könyüt, mit egyes vesztések fölött áldozna a' hála 's az emlékezet. Igen! a' köny kiégett szemeinkből; hadd lángoljon föl helyette a' lelkesület, mint a' fáklya, melly annál inkább gyulong, minél jobban sujtatik, — és az ör hideg eszmélet, melly, mint a' kard szikrákat hányva viv elő-előre, de maga hideg marad.

A' mérlegelés' kora 's emberei még meg nem érzékének. Ha minden kar, melly fegyvert emelni bír, intézni is akarná a' csatát: az vészesb volna, mint a' hatalom, melly mindnyájunk' ellenében áll, 's mit megtörnünk egyiránt kell 's bármi áron. Ez legyen közös vallásunk; ki miként imádja istenét... mit tesz az, ha egyházban a' hon oltárképe áll. 'S az áldozatnak, melly az oltárra tétetik, értékét nem a' kéz adja 's nema' mennyiség; hanem a' kebel, melly nyújtja, 's az, hogy mindene az áldozónak.

És e' nemzet élni fog. Egyes hullámot a' part szirtjeire tör a' fergeteg: az Océán azért egyenlőn-gazdag marad. Irtani, ölni, a' hóhérok' 's királyok' hivatása; a' népé: a' szent feltámadás, melly eltépi lánczait,

's a' szeretet mely teremt 's elevenit. Diadalt és vesztést a' változó szerencse ad... hagyján! a' vesz-
tés tünékeny árny, mely a' kergetett felleg' nyomain
terül el; de a' diadal az egység ünnepe leend, mit
nem közös szolga-lánczok, hanem a' közös erővel ki-
vívott szabadság szent kapcsolata szövend.

Addig? .. Istennek népe híven követte Mózesét,
és megjött Jozsue, kinek szavára leroskadának Jeriko'
falai, 's megállt a' nap, hogy el ne nyugodjék... soha!
...soha! —

Hiszen :

.... neked élni kell, ó hon!
'S örökre, mint tavasz, virulni;
Ah, mert omladékidon
Reszketve fognék szétomolni,
Hazám! hazám!

